

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Горбової Юлії Сергіївни
на тему «Соціологічний контекст практик
корпоративної соціальної відповідальності в Україні»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук
за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Актуальність теми. Сьогодні в Україні є стрімкий запит на оновлення. Події, що відбуваються в Україні протягом останніх чотирьох років перевели питання соціальної відповідальності з теоретичної площини у практичну. Європейський вибір України вимагає від кожного серйозної внутрішньої роботи, адже цінностями європейської держави є відповідальність (верховенство права), свобода вибору і рівність можливостей. «Найрадикальніші дії зі зміни влади і реформування її інститутів не мають успіху, якщо суспільством не засвоєні відповідні цінності. Спочатку змінюються цінності, потім відбуваються справжні реформи, а навпаки не буває. Тому для України європейська модернізація повинна починатись із засвоєння цінностей соціальної відповідальності, що формують загальноєвропейський соціальний капітал. Реально, а не формально воз'єднатися з Європою можна, лише ставши європейцями по суті, тобто вмонтувавши їхні кращі цінності, етичні закони, поведінкові настанови в нашу українську ідентичність, не заперечуючи, але збагачуючи її» (цитата А. М. Колота). А повноцінна євроінтеграція України може відбутися за умов формування відповідної ідентичності у переважній більшості громадян країни.

Дисертаційна робота Ю.С. Горбової в цьому контексті відзначається особливою актуальністю в межах визначених дослідницьких можливостей. Тема дисертації безпосередньо пов'язана з формуванням інформаційного підґрунтя для розвитку корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) в Україні. Адже успішна інтеграція України до європейського співтовариства в якості реального членства в ЄС, потребує забезпечення умов сталого соціально-економічного розвитку, ефективної взаємодії держави та бізнесу, бізнесу та суспільства, народу та влади. Суспільний запит вимагає ціннісно-нормативного перезавантаження, переходу на модель конструктивних соціально відповідальних, солідарних і прозорих відносин заради кращого майбутнього української нації, стабільності, миру та процвітання. Соціальна відповідальність в соціологічному розумінні розкривається як міра відповідності дій соціальних суб'єктів (особистостей,

держави) взаємним вимогам, діючим правовим та іншим суспільним нормам, спільним інтересам. Корпоративна соціальна відповідальність, за визначенням А.М.Колота, є свого роду раціональним відгуком організації на суперечливі очікування заінтересованих сторін (стейкхолдерів), спрямованим на збалансований розвиток компанії і персоналу, на баланс інтересів усіх сторін взаємодії, на розвиток підприємництва. Це відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, перед тими, на кого ці рішення скеровано.

В аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України у 2017 р. (НІСД) відзначається, що національний підприємницький сектор є фундаментом економіки, що забезпечує роботу більш як 8 млн. українців (близько 50 % зайнятого населення), з яких 1,7 млн. осіб працюють на великих підприємствах, понад 2,6 млн. – у суб'єктів середнього підприємництва та понад 3,8 млн. осіб – у суб'єктів малого підприємництва. На сьогодні домінуюча роль в економіці України належить саме сектору малого та середнього підприємництва (МСП), який за структурними характеристиками відповідає світовій, насамперед європейській, практиці.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що у вітчизняній соціології діагностичні інструменти оцінки практик корпоративної соціальної відповідальності українських компаній предметно не досліджувалися. Ю.С.Горбова досить чітко сформулювала мету і задачі свого дослідження, окреслила наукову проблему. На підставі проведених теоретичних і емпіричних пошуків їй вдалося обґрунтувати соціологічні індикатори оцінки соціальних звітів (як джерела інформації про практики корпоративної соціальної відповідальності), узагальнити показники для кількісної оцінки соціальної відповідальності конкретного суб'єкта взаємодії в системі КСВ. Розроблений дисертанткою методичний підхід можливо застосовувати дослідникам інших галузей науки, не тільки соціологам, а й фахівцям з соціального управління, менеджменту персоналу.

У першому розділі – «Теоретичні підходи до вивчення соціальної відповідальності» дисертантка продемонструвала вміння проводити аналіз складної міждисциплінарної проблеми, розкриває системне бачення феномена соціальної відповідальності через конструювання пояснювальних концептів, зокрема, тих, які розкривають роль соціальної відповідальності у

процесах розвитку сучасних організацій. Соціологія організацій в даному випадку постає тією теорією середнього рівня, в межах якої відбувається соціологічна концептуалізація існуючих практик та виявляються відповідні механізми налагодження зворотного зв'язку щодо ефективності їх реалізації. Зокрема, має місце не лише пошук пояснювальних концептів, які дають змогу розглядати феномен соціальної відповідальності на теоретичному рівні, але й розроблення індикаторів її ефективності на емпіричному рівні для вироблення науково-практичних рекомендацій.

У *другому розділі* – «Корпоративна соціальна відповідальність як складова управління організацією» дисертантка розкриває шляхи та механізми інституціоналізації корпоративної соціальної відповідальності, визначає її характеристики, принципи та індикатори соціально відповідального бізнесу. Проте, зміст розділу, на мою думку, має певні недоліки.

Під інституціональним забезпеченням корпоративної соціальної відповідальності, як правило, розуміють систему інститутів-норм та інститутів-організацій, що визначають варіанти поведінки суб'єктів господарювання в системі КСВ на різних рівнях управління. З огляду на це, зміст підрозділу 2.1. – «Інституціоналізація корпоративної соціальної відповідальності» не зовсім відповідає заявленій назві, а представлений аналіз стосується в більшій мірі еволюції поглядів на розуміння сутності КСВ з позицій міждисциплінарного підходу. Сучасний стан та досвід вітчизняних компаній щодо корпоративної соціальної відповідальності представлено обмежено. Тут доцільно було б звернутися до змісту положень Концепції Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні, що розроблена в рамках роботи Консультативної ради при Комітеті Верховної Ради України з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва. Зміст підрозділу 2.2. «Досвід упровадження та принципи соціально відповідального бізнесу: міжнародний контекст» певним чином виходить за межі його назви і включає, крім міжнародного досвіду, аналіз здобутків вітчизняних та російських вчених – «над виокремленням показників та елементів корпоративної соціальної відповідальності працюють О. Іванова, Ю. Бегма, О. Вінніков, О. Редько, О. Солодуха, І. Савченко та ін.» (Стор. 87). Це посилює значущість викладеного в підрозділі матеріалу в загальній композиційній структурі і змістовому наповненні дисертаційної роботи.

Цінним здобутком дисертантки стало обґрунтування і систематизація структурних складових КСВ: 1) законодавчі норми, 2) робота з персоналом, 3) взаємодія зі стейкхолдерами, 4) навколишнє середовище(стор.87-88). Загальні принципи корпоративної соціальної відповідальності розмежовано авторкою на зовнішні та внутрішні аспекти відповідальності компанії (стор.94), розвиток механізмів нефінансової звітності пов'язується саме з розвитком соціальної відповідальності бізнесу.

Третій розділ дисертаційної роботи «Практики реалізації корпоративної соціальної відповідальності в управлінні організацією» має значну наукову вагу. Авторка розкриває свій науковий потенціал і демонструє вагомі здобутки емпіричного характеру. Нею розроблено механізм емпіричного дослідження цих практик в управлінні компанією та алгоритм аналізу соціальних звітів. Окреслено провідні практики корпоративної соціальної відповідальності, які представлені в українському бізнес-середовищі, а також розкрито тенденції та перспективи подальшого розвитку практик КСВ в Україні.

Проведене дисертанткою соціологічне експерт-опитування має значну практично-прикладну цінність – уточнено найбільш поширені практики корпоративної соціальної відповідальності для різних форм бізнесу.

Авторка обґрунтовує теоретичний базис соціального оцінювання практик КСВ на підґрунті положень постпозитивістської, конструктивістської, прагматичної та трансформаційної парадигм. З позицій досягнення поставленої мети і розв'язання завдань дисертаційного дослідження вона доцільно обирає трансформаційну парадигму Д. Мертенс, яка спирається на принципи й цінності соціальної справедливості, солідарності та дотриманні прав людини, а також дозволяє комплексно використовувати якісні та кількісні методи. Безпосередній аналіз практик корпоративної соціальної відповідальності організації Ю.С.Горбова пропонує здійснювати на підставі соціальної звітності компаній

Вона вдало обґрунтовує можливість і пропонує доповнити кількісне дослідження КСВ якісним аналізом інформації з фокусуванням на методиці оцінювання матеріалів, запропонованої К. Вайс.

Тема даного дисертаційного дослідження має зв'язок з науково-дослідними темами, що виконувалися разом з фахівцями Донецького державного університету управління «Соціально-гуманітарні аспекти державного управління» (номер державної реєстрації 0106U005128), «Сучасні суспільні проблеми у соціологічному вимірі» (номер державної реєстрації 011U006071) та Київського національного університету імені

Тараса Шевченка - «Тенденції структурної трансформації українського суспільства в контексті глобалізації та європейської інтеграції» (номер державної реєстрації ІІБФ017-01).

Рекомендації по використанню результатів дисертаційного дослідження.

Вагомим науковим доробком дисертантки є розроблена нею методика кількісно-якісної оцінки нефінансової звітності з корпоративної соціальної відповідальності. При оцінці корпоративної соціальної відповідальності запропоновано застосовувати показники якісної оцінки корпоративного соціального звіту та кількісної оцінки коефіцієнтів соціальних інвестицій.

Проведені Ю.С.Горбовою емпіричні дослідження на вітчизняних підприємствах і отримані наукові результати показали, що існує прямий зв'язок між ефективною соціальною звітністю та іміджем компанії, її репутацією, лояльністю споживачів та підтримкою з боку органів влади та громадянського суспільства. Апробація розробленої дисертанткою методики кількісно-якісної оцінки нефінансової звітності з корпоративної соціальної відповідальності дозволили їй зафіксувати позитивну динаміку змін щодо розвитку соціальної звітності в Україні на сучасному етапі, виробити алгоритм аналізу соціальних звітів. Науковий доробок Ю.С.Горбової доцільно використовувати у викладацькій діяльності, зокрема при викладанні дисциплін «Соціологія організацій», «Соціологія управління», «Корпоративна соціальна відповідальність».

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях.

За темою дисертації було опубліковано 20 наукових публікацій, із них 4 – у фахових виданнях, 1 – у закордонному, 5 – в інших виданнях та 10 – у збірниках конференцій. Усі публікації розкривають зміст дисертації, основні положення й висновки.

Зауваження та побажання щодо подальших наукових розвідок є такими: серед джерел, використаних в дисертаційній роботі бракує тих, які містять результати емпіричних досліджень щодо стану, проблем та перспектив розвитку корпоративної соціальної відповідальності саме в Україні. Це – наукові роботи А.М.Колота, Ю.І. Саєнка, М.Є.Дейч, О.О. Охріменко та Т.В. Іванової, а також О.М.Балакіревої, Є.В.Сірого, Т.Ю. Кандуби. Дисертаційна робота значно би виграла при включенні відповідного аналізу в текст розділів 2 та 3 і порівнянні результатів проведених в Україні емпіричних досліджень з власними науковими здобутками.

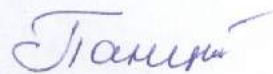
Це - побажання дисертантці від офіційного опонента для успішного продовження подальших наукових пошуків.

Дисертація Ю.С. Горбової має самостійний і завершений характер, містить науково обґрунтовані результати щодо розробки соціологічного інструментарію вимірювання практики корпоративної соціальної відповідальності Ю.С. Горбова розглядає системно і комплексно.

Розроблений і апробований автором соціологічний інструментарій кількісно-якісної оцінки практик корпоративної соціальної відповідальності в Україні поповнює арсенал сучасних вітчизняних діагностичних технологій.

Наукова обґрунтованість, новизна, теоретична та практична значущість отриманих результатів дослідження дають підстави вважати, що дисертаційна робота «Соціологічний контекст практик корпоративної соціальної відповідальності в Україні» відповідає вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, зокрема п.п. 9, 11, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами), а її авторка Горбова Юлія Сергіївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Кандидат соціологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
економічних проблем соціальної політики
Інституту економіки промисловості НАН України

О.В.Панькова

Підпис О.В. Панькової засвідчую:

Учений секретар Інституту економіки
промисловості НАН України, к.е.н.

29 листопада 2017 року

М.О. Солдак